

_____
_____

protokół
kronikarski
Józef Kłobucki

+
WIERZCHOWSKA Marta

2 d. Wojciechowska
pn. "Marta"

Bojowa
Organizacja
Wojakowa
W-wa
AK
okr. Lublin
Ob. Hrubieszów
Powiat.
Wawrz.

2710 | WSK

.....
.....
24/10/2016

I. Materiały dokumentacyjne

I/1 — relacja właściwa ✓

I/2 — dokumenty (*sensu stricto*) dot. osoby relatora —

I/3 — inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”):

III/1 — dot. rodziny relatora

III/2 — dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III/3 — dot. ogólnie okresu okupacji (1939–1945) —

III/4 — dot. ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 — Inne...

IV. Korespondencja

.....
.....
.....
.....

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”]

VI. Fotografie ✓

I/1 Relacja statutowa

- Biogram oprac. na podst. relacji, oprac. Ewa Krasnowolka,
1949r., k.2 s. 1-2

Marta Wierzchowska, z d. Wojciechowska - "Marta".

Ur. 17. kwietnia 1919 r. w Krasnosielce /pod Winnicą na Podolu/.

Poległa 29 września 1944 r. w Powstaniu na Żoliborzu.

Marta była córką Ludwika Wojciechowskiego, inżyniera rolnika, absolwenta Wydz. Rolnego Politechniki Kijowskiej i Marii z Grzybowskich /siostry Macieja Grzybowskiego, ostatniego ambasadora polskiego w Moskwie przed 17.IX.1939 r./.

Prawnuczka wujeczna prof. Izidora Kopernickiego, twórcy antropologii polskiej, uczestnika Powstania 1863 oraz prawnuczka stryjeczna Zygmunta Nizkowskiego /T.F. Jeża/, członka Rządu Narodowego w 1863 r.

(od 1927 do 1933 w)

Marta Wojciechowska ukończyła w 1936 r. w gimnazjum SS Niepokalanek w Szymanowie, po czym podjęła studia antropologii na Uniw. Warszawskim.

Wybitnie uzdolniona, w III roku studiów napisała pracę naukową pt "Czaszki z Nowosilki z n. VI-IX po Chr.", wydaną w 1947 r. w "Przeglądzie Antropologicznym" staraniem Zakładu Antropologii UMCS w Lublinie.

W okresie studiów Marta była działaczką Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej oraz - od 1937 r. Sekcji Młodych Stronnictwa Demokratycznego /do której wprowadził ją przyszły mąż - Jerzy Wierzchowski/.

16.IX.1939 Marta poślubiła Jerzego Wierzchowskiego w Lublinie, a po powrocie do Warszawy wspólnie podjęli pracę w konspiracji, udostępniając również swoje mieszkanie przy ul. Wilanowskiej na potrzeby konspiracyjne. Współdziałali z Bojową Organ. Wojsk. PPS. Zagroźeni w Warszawie, przenieśli się do Hrubieszowa, kontynuując tu działalność podziemną we współpracy z miejscowymi komórkami AK i BCH. Marta zajmowała się zaopatrywaniem oddziałów partyzanckich w broń i środki opatrunkowe.

W lipcu 1944 wróciła do Warszawy, aby zająć się zorganizowaniem pomocy dla aresztowanego kolegi - łącznika Hrubieszowa z Warszawą.

Wg. Stawid
wskazywa
gimn. im.
Stawid
studia wypo-
sta na wydz.
Prawa

ul. Stawki
Mariane
Mehrenholz

Z chwilą wybuchu Powstania Marta Wojciechowska-Wierzechowska dołączyła w nocy z 1/2 sierpnia do komp. "Wiktora" - Wiktora Merenholsa, należącej do OW PPS, walczącej w zgrup. "Żyrafa". Kompania znajdowała się wówczas na ul. Gdańskiej 2. Stąd oddział przeszedł na ul. Słowackiego, gdzie przyłączyli się do niego uzbrojeni żołnierze z różnych rozbitych w d.l.VIII grup.

Marta była żołnierzem, podejmowała się - prócz zasadniczych obowiązków - ochotniczo różnych zadań. Bardzo często pełniła funkcje obserwatora w tzw. Czerwonym Domu przy ul. Wyspiańskiego. Zachowały się odpisy jej meldunków z okresu od 16.II do 26.IX 1944. *Brata udział w in. w akcji ze ul. Koszowskiej, wypadach w stronę Instytutu chemii.* Zginęła w d. 29 września 1944, podczas niemieckiego szturm z udziałem czołgów na pozycje oddziału. Ze stanowiska przy ul. Niegolewskiego ostrzeliwała się z pistoletu maszynowego wbrew wezwaniu do poddania. Ciało jej nie odnaleziono. Pośmiętnie odznaczona KW - rozkaz odczytany już w obozie przejściowym w d. 1.X.1944.

W Powstaniu zginął również brat Marty - Antoni Wojciechowski "Antek", żołnierz Kedywu Okr. Warszawskiego AK w oddziale por. "Stasinka" /Stanisława Sosabowskiego/, uczestnik wielu akcji, m.in. akcji zniszczenia magazynu materiałów pędnych przy ul. Gniewowskiej w marcu 1943 i akcji likwidacyjnej "Panienki" - bahnschutz Schmalza na Dworcu Zachodnim w marcu 1944 r. - za tę akcję odznaczony KW. "Antek", ciężko ranny, *zamordowany przez Niemców* zginął w sierpniu w szpitalu na Woli.

W Kościele św. Antoniego w krużganku znajduje się tablica poświęcona pamięci obojga Wojciechowskich.

Biogram opracowany na podstawie informacji męża Marty - Jerzego Wierzechowskiego /Pałac w Radziejowicach, poczta Mszczonów/ oraz członka oddziału "Wiktora" z Powstania - Zygmunta Rytla - "Szeliği" /tel. 33-28-72, Warszawa/. *odpis/ u/ ego/* Załączam/wstęp do pracy Marty, napisany przez prof. Mydlarskiego.

Fotografia Marty do udostępnienia.

20.IV.1979.

II Materiały uzupełniające relacji

- Późniejsza H. Wojciechowskiej - Dierżkowskiej u Przeglądzie Antropologicznym, 1947r., msp. (kopia) k. 3 s. 113

111

Jan Mydlarski - Wstęp do pracy Marty Wojciechowskiej-Wierzchowskiej pt. "Czaszki z Nowosiółki z wieku VI-IX po Chr.", Poznań 1947. Odbitka z "Przeglądu Antropologicznego", t. XIV, 1947 r.

+ Marta Wojciechowska - Wierzchowska

Antropologia polska straciła w osobie ś.p. Marty Wojciechowskiej-Wierzchowskiej młodą, niezwykle utalentowaną adeptkę, rokującą piękną nadzieję. Już jako studentka pierwszych lat studiów zwróciła na siebie uwagę swoją niezwykle bystrą inteligencją i wielkim zamiłowaniem do przedmiotu.

Urodziła się w kwietniu 1919 r. we wsi Krasnosiółki koło Winnicy na Podolu. Jako wnuczka Izydora Kopernickiego, zdradzała zawsze wielkie zamiłowanie do antropologii. Gimnazjum ukończyła w Warszawie, zapisując się następnie na Uniwersytet Warszawski i poświęcając się specjalnie studiom antropologii. Z chwilą wybuchu wojny po ukończeniu trzech lat studiów była właściwie już gotowa do uzyskania magisterium. W okresie studiów należała do Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej. Podczas okupacji niemieckiej bierze udział w pracy konspiracyjnej początkowo w Warszawie, a następnie od września 1941 w Hrubieszowie, pełniąc bardzo trudną i odpowiedzialną funkcję zaopatrzenia oddziałów partyzanckich w broń i środki opatrunkowe. W lipcu 1944 r. przenosi się do Warszawy, aby pomóc aresztowanemu koleźce. Jeszcze przed samym wybuchem Powstania dokonała niezwykle ryzykownego przedsięwzięcia, przewożąc materiały wybuchowe i broń w biały dzień na oczach okupantów tramwajami lub riksami. Następnie z chwilą wybuchu Powstania bierze w nim udział z bronią w ręku jako żołnierz walczący. Zdecydowana na wszystko, do szaleństwa odważna, przy tym skromna, stawiającą swoją osobę zawsze na ostatnim planie, swoim zachowaniem się bohaterskim dawała przykład towarzyszom broni. Zginęła w ostatnim dniu Powstania w obronie Żoliborza, d. 29 września 1944 w czasie ataków czołgów na Plac Henkła. Po rozbiciu jej oddziału, otoczone zewsząd przez wrogów i wzywana do poddania się, zamiast myśleć o ocaleniu

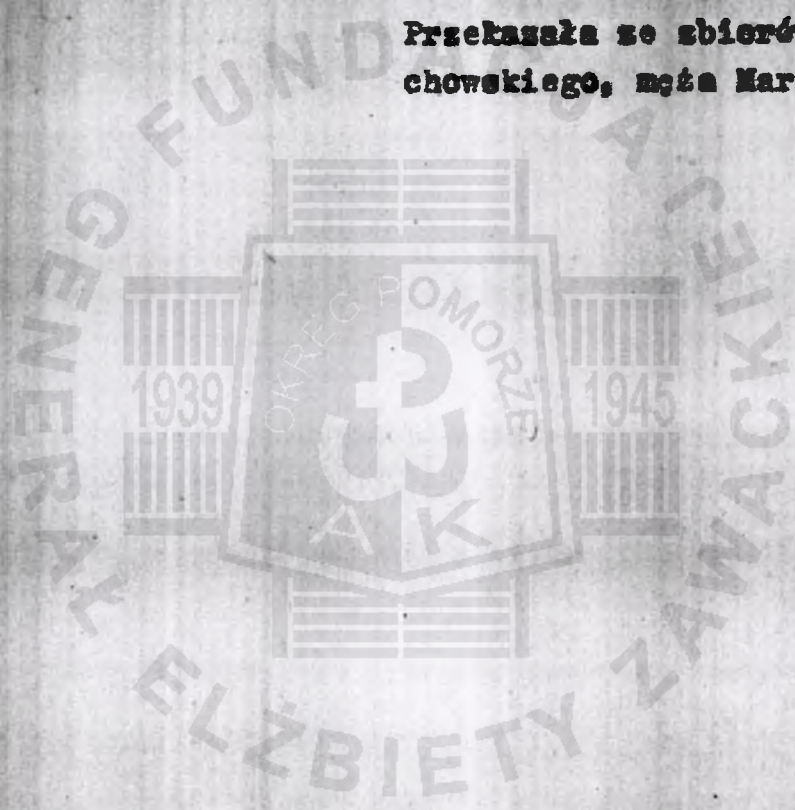
swego życia, ostrzeliwała się z pistoletu maszynowego i zginęła śmiercią bohaterską.

Jako spuścizna po niej, pozostała praca oddana do druku w r.1939, której korekta szczęśliwym trafem ocalała.

Niesch tych kilka słów będzie uczczeniem pamięci tej bohaterskiej i niezwykle wartościowej kobiety-antropologa.

Przekazała ze zbiorów Jerzego Wierchowskiego, matka Marty -

20.1V.1979

113

ad: Wierzchowska z Wojciechowskich Marta - "Marta"

Odpis z "Gazety Lubelskiej" z d. 6.VIII. 1945 r.

„UCZCZENIE PAMIĘCI BOHATERSKIEJ KOBIETY + POWSTAŃCA.

Zakład Antropologii Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej ma zamiar w najbliższym czasie wydać drukiem pracę naukową św.p. Marty Wojciechowskiej, która zginęła bohaterską śmiercią na barykadach Warszawy, walcząc z bronią w ręku przeciwko niemieckim najeźdźcom. Była ona młodą, rokującą piękne nadzieje absolwentką, wykazującą duże zdolności w studiach antropologicznych. Pozostała po Niej spuścizna w postaci pracy, napisanej w 1939 roku, która zachowała się w rękopisie. Obecnie [ta] [praca] będzie ogłoszona drukiem. Kierownik Zakładu Antropologii tutaj. Uniwersytetu pragnie jednak opatrzyć tę pracę wstępem, charakteryzującym piękną postać Autorki. Niestety, brak mu zupełnie bliższych danych, wiadomo jest jedynie, że św.p. Marta Wojciechowska w czasie okupacji wyszła zamaż, ale jak brzmiało jej nowe nazwisko, tego niestety nikt z pracowników Zakładu nie pamięta. Ponieważ mąż św.p. Marty Wojciechowskiej mieszka obecnie w Lublinie, proszony jest gorąco o osobiste zgłoszenie się do Kierownika Zakładu Antropologii, Prof. Dr. Jana Mydlarskiego, celem porozumienia się w tej sprawie. #

Z materiałów Jerzego Wierzchowskiego, męża Marty Wojciechowskiej-Wierzchowskiej przekazała

27. IV. 1979.

Ewa Krasnowska

Przekazano dla Fundacji AK w Tominie
1.8.2000. EK

T. 2410 / LSK

Post.
Konst.

Alc Ura
Okn. Lublin

dr. Hmbr...

WIERZCHOWSKA Marta
zd. Wojciechowska

VI 12
L.dz. 2309 USK 02

Marta z Wojciuchowskich
zam. Wierchowice
"Marta" - + 29. IX 1944 KW
Peschata Ekrazuowska
18. IV. 2002.

WIERZCHOWSKA Kenta

